

Evaluating the Islamic-Iranian Model of Progress from the perspective of Territorial Development Policy with Emphasis on the Institutional Approach

Amir Sameni

PhD Candidate of Urban Planning, University of Tehran, Tehran, I.R. Iran.

amirsameni1384@gmail.com

Milad Tofangchi Mayhari

Correspondent Author, PhD Candidate of Urban Planning, University of Tehran,

Tehran, I.R. Iran. milad.tofangchi@ut.ac.ir

Elham Vafaei

PhD in Economics, University of Tabriz, Tabriz, I.R. Iran. elham.vafaei@yahoo.com

Saeed vakili

PhD in knowledge management, Supreme National Defense University, Tehran, I.R. Iran.

vakilisaeed88@yahoo.com

Abstract

Iran is one of the pioneers in the field of establishing a modern planning system with a history of about Seventy years; however, it has not been able to become a developed country and achieve public welfare and satisfaction. Given the fact that the principles of development are the same in all societies and different patterns of development determine the development path of a society, this situation has given rise need to prepare the " Islamic-Iranian Model of Progress " as a set of principles, values, rules, mechanisms, methods, measures, processes, structures, institutions, manpower and resources that will pave the way for development and progress in the Islamic Republic of Iran. This model was published in September 2016 after 7 years from the establishment of a specialized center for its compilation and a public opinion poll was conducted on that. This article aims to evaluate the document of the Islamic-Iranian Model of Progress from the perspective of territorial development policy and emphasizing the institutional approach by using the method of qualitative content analysis

and the perspectives of elites. In the next stage, the criteria for evaluating the document from the perspective of territorial development policy was defined and this document was analyzed based on them. The results indicate that based on the components and protocols of evaluation, the document's attention to territorial development policy and institutional approach is limited. Therefore, according to the components and protocols presented in this study, an extensive revision of the content of the document should be done.

Keywords: *Development Islamic-Iranian Model of Progress, Territorial Development Policy, Institutional Approach*

ارزیابی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت از منظر سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی با تاکید بر رویکرد نهادی^۱

امیر تامنی

دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران amirsameni1384@gmail.com

میلاذ تفنگچی مهباری

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری شهرسازی دانشگاه تهران، تهران، ایران milad.tofangchi@ut.ac.ir

الهام وفائی

دکتری اقتصاد، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران elham.vafaei@yahoo.com

سعید وکیلی

دکتری مدیریت دانش، دانشگاه دفاع ملی، تهران، ایران vakilisaeed88@yahoo.com

چکیده

ایران با وجود آنکه جزء کشورهای پیشرو در حوزه استقرار نظام برنامه‌ریزی مدرن با پیشینه‌ای حدود ۷۰ سال محسوب می‌شود، با این حال نتوانسته است در قامت یک کشور توسعه‌یافته و دست‌یافته به رفاه و رضایت عمومی قرار گیرد. این مهم با توجه به آنکه اصول توسعه‌یافتگی در همه جوامع یکسان بوده و این الگوهای متفاوت توسعه هستند که مسیر توسعه یک جامعه را رقم می‌زنند، سبب شد تا از اواسط دهه ۱۳۸۰، ضرورت تدوین «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» به‌عنوان مجموعه‌ای از اصول، ارزش‌ها، قواعد، سازوکارها، روش‌ها، تدابیر، فرایندها، ساختارها، نهادها، نیروی انسانی و منابعی که ایجاد تحول و پیشرفت در جمهوری اسلامی ایران را زمینه‌ساز خواهند شد، به وجود آید. این الگو پس از ۷ سال از تاسیس یک مرکز تخصصی برای تدوین آن در مهرماه ۱۳۹۷ منتشر و به نظرخواهی عمومی گذاشته شد. این مقاله با هدف ارزیابی سند الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت از منظر سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی و با تاکید بر رویکرد نهادی، تلاش کرده با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کیفی و استفاده از نظرات و دیدگاه‌های نخبگان، معیارهای ارزیابی سند از منظر سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی تعریف و سند مذکور بر اساس آن‌ها مورد تحلیل قرار گیرد. نتایج پژوهش حاکی از آن

---

۱. این یک مقاله دسترسی آزاد تحت مجوز/ <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/> است.

است که بر اساس مولفه‌ها و پروتکل‌های ارزیابی، میزان توجه سند به سیاست‌گذاری توسعه‌سرزمینی و رویکرد نهادی محدود است. از این رو بنا به مباحث مطروحه، پیشنهاد می‌شود باتوجه به مولفه‌ها و پروتکل‌های ارائه‌شده در این پژوهش، بازنگری اساسی در محتوای سند صورت‌پذیرد.

واژه‌های کلیدی: توسعه، الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی، رویکرد نهادگر

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۱/۰۸ تاریخ بازبینی: ۹۹/۱۱/۲۴ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۱۸

فصلنامه راهبرد، دوره ۲۹، شماره ۹۷، زمستان ۱۳۹۹، صص ۱۶۵-۱۹۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

ایران از یک سو با برخورداری از سابقه مدنیت بیش از ۲۵۰۰ ساله و از سوی دیگر برخورداری از مزیت‌های متعدد (چون موقعیت منطقه‌ای استراتژیک، دسترسی به منابع انرژی و ...) امروز در آستانه ورود به دهه هشتم استقرار نظام برنامه‌ریزی توسعه م‌درن، نه تنها به توسعه‌یافتگی نائل نیامده، بلکه علاوه بر هدر دادن بسیاری از فرصت‌ها و مزیت‌های توسعه‌خویش، با انبوهی از بحران‌های زیست‌محیطی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دست و پنجه نرم کرده و سبب شده‌است تا بسیاری از اندیشمندان، موضوع «حفظ ایران» در وضعیت «هم‌آیندی»^(۱) بحران‌ها را مهم‌تر از «توسعه ایران» بدانند. از این رو، اضمحلال محیط‌زیست، تخریب گسترده منابع طبیعی، خشک شدن تالاب‌ها و دریاچه‌ها، تشدید بحران کم‌آبی و تداوم خشکسالی، خالی شدن سکونتگاه‌های مرزی، عدم تعادل‌های گسترده در توزیع فعالیت و خدمات در پهنه سرزمین، تعطیلی کارخانجات و واحدهای صنعتی، نابودی تدریجی کشاورزی، حذف پهنه سرزمینی ایران از مسیرهای بین‌المللی ترانزیتی، درگیری با بحران‌های سیاسی درون و فرامنطقه‌ای و ... همه و همه تنها بخشی از چالش‌ها و بحران‌های فراروی توسعه در ایران است.

محققین در راستای ریشه‌شناسی مسائل و چالش‌های فراروی توسعه در ایران، دسته‌بندی‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی را مطرح می‌کنند؛ برخی چون جمال‌زاده (۱۳۴۵) و نراقی (۱۳۸۵) و پیران (۱۳۷۶) بر ویژگی‌ها و مختصات اخلاقی و فرهنگی ایرانیان به‌عنوان یکی از عوامل زمینه‌ای موثر بر عدم توسعه‌یافتگی کشور اشاره کرده‌اند، برخی چون همایون کاتوزیان (۱۳۸۱) با نشانه‌گرفتن فضای بینابینی

دولت و ملت، از طریق طرح آرای خود مبنی بر تضاد دولت و ملت و کلنگی و کوتاه‌مدت‌بودن جامعه ایرانی بر سوبه‌های دیگری اشاره کرده و برخی دیگر از جمله نهادگرایانی چون مومنی و رنایی، دولت (به مفهوم مجموعه نهادهای حکومتی) را نقش اول در رخداد چنین وضعیتی می‌دانند؛ آن‌ها اعتقاد دارند نیل به توسعه‌یافتگی در یک جامعه تنها در ساختن سدها، بزرگراه‌ها، بنادر و شهرهای بزرگ تبلور نمی‌یابد، بلکه مهم‌تر از آن، اصلاح دولت و پرورش یک بخش خصوصی قدرتمند است که زمینه‌گذار حقیقی جامعه به توسعه‌یافتگی را موجب می‌شود.

باتوجه به این‌که اصول توسعه‌یافتگی در جوامع بشری یکسان بوده و این الگوهای توسعه هستند که بر اساس تاریخ و جغرافیای متفاوت تغییر می‌کنند (سریع القلم، ۱۳۹۴)، لذا هر کشوری برای توسعه و پیشرفت خود نیازمند مدل توسعه است که براساس آن برنامه‌های توسعه کوتاه، میان و بلندمدت خود را تنظیم کند. با وجود این ضرورت، همواره در نبود الگوی توسعه مشخص و مورد اجماع در یک جامعه، تحرکات و اقدامات توسعه‌ای به صورت آزمون و خطا بوده و کشور را در تنگنای عاریت‌گرفتن و کار بست الگوی توسعه بیگانه قرار می‌دهد. بر مبنای تجربه هفت دهه برنامه‌ریزی و شکست آن در نیل به اهداف از پیش تعیین شده، باید پذیرفت استفاده از الگوی توسعه‌ی غیر بومی؛ تبعات سنگین، غیر قابل جبران و پرهزینه‌ای را به جامعه ایرانی تحمیل کرده است: از جمله می‌توان به تحقق نیافتن برنامه‌های توسعه، عدم مشارکت و همراهی مردم با دولت و ناکارایی در نظام برنامه‌ریزی اشاره کرد که تمامی این‌ها به دلیل عدم همخوانی الگوی توسعه مورد استفاده با ظرفیت، فرهنگ، ارزش‌ها و مقتضیات کشور است (ناسخیان، و کیلی، حافظ امینی، ۱۳۹۲، ص. ۱۴).

باتوجه به این‌که توسعه مورد نظر از یک سو باید مبتنی بر تمام ابعاد شاخص‌های توسعه انسانی شامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و محیط زیست باشد و از سوی دیگر، باید مطابق با ارزش‌ها و اصول اخلاقی حاکم بر جامعه باشد. لذا صرفاً به کارگیری الگوهای غربی محض و بدون لحاظ کردن شرایط مختلف جامعه و بدون بومی‌سازی آن الگوها، نمی‌توان مسیر توسعه را طی کرد. از این رو، الگوی مطلوب اسلامی - ایرانی پیشرفت با دارا بودن تمام موارد

مذکور می‌تواند به‌عنوان الگوی مناسب برای توسعه کشور مدنظر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار بگیرد. در این زمینه، مسئله حائز اهمیت این است که این الگو تا چه اندازه توانسته‌است سیاست‌ها، چالش‌ها و بحران‌های توسعه سرزمینی را پوشش دهد. از این رو، هدف این پژوهش، ارزیابی سند الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت از منظر سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی است و در پی آن خواهد بود تا با تعریف معیارهای ارزیابی سیاست‌گذاری توسعه با تاکید بر رویکرد نهادی، پیش‌نویس الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را به‌عنوان یک سند فرادست که مجموعه‌ای از مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر را برای ایجاد تحول و پیشرفت در جمهوری اسلامی ایران در جهت تحقق جامعه اسلامی، طراحی، ساماندهی، پیاده‌سازی و رهبری کرده است را مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهد.

۱. ادبیات نظری تحقیق

۱-۱. توسعه و پیشرفت

به‌زعم بروکفیلد^۱، به‌طور کلی توسعه فرآیندی است که تغییر ساختار و جهت‌گیری کلی اقتصادی - اجتماعی را به‌همراه دارد و علاوه بر این که باعث بهبود میزان تولید و درآمد می‌شود، دگرگونی‌های اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی - اداری و همچنین ایستارها و دیدگاه‌های عمومی مردم را دربرمی‌گیرد. (نویخت، ۱۳۹۵، ص. ۱۷). این تعریف پایه‌ای از موضوع توسعه به‌عنوان مبنای رویکردی در تفکر برنامه‌ریزی آمایشی خواهد بود.

برخی محققین با تمایز قائل شدن میان مفاهیم «رشد»، «توسعه» و «پیشرفت»، پیشرفت را مرحله‌ای بالاتر از «رشد» و به‌معنای تکثیر وضع موجود با کیفیت مادی و فناوریانه بهتر تعریف کرده و «توسعه» را برخلاف دو مفهوم قبل، در معنای تحول کیفی در وضع موجود و تغییر در الگوهای رفتاری و اجتماعی و ماهیت پدیده تعریف می‌کنند. با این حال برخی دیگر نیز با بدبینی نسبت به مفهوم «توسعه»، معتقدند که واژه توسعه از نظر غرب در بعد مادی خلاصه شده و التزام‌هایی به

---

1. Brookfield

همراه دارد که احیانا فرهنگ اسلامی - ایرانی با آن همراه نیست. از این رو آنها واژه «پیشرفت»^۱ را که جهات فرهنگی، معنوی، اخلاقی و ابعادی متناظر با فرهنگ یک جامعه را نیز در خود جای داده و به دنبال رشد و تعالی انسان و نشانگر حرکت انسان در جهت قرب الی الله و عبودیت با حداکثر توان و وسع ممکن است، مطرح می کنند. برخی نیز چون داوری اردکانی (۱۳۹۲) مفهوم توسعه و پیشرفت را برابر نهاد یکدیگر فرض کرده و آن را مبهم ترین و غامض ترین جزء از گزاره «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» قلمداد می کند (داوری اردکانی، ۱۳۹۲، ص. ۷۰).

جانسون (۲۰۰۸) پیشرفت را فرایندی تجمعی تعریف می کند که در آن مرحله ی متأخر، همواره مرجح تر، بهتر و دارای کیفیتی بالاتر تلقی می شود (اجاقی و آقای فیروزآبادی، ۱۳۹۹، ص. ۷۱-۷۰). پیشرفت به مفهوم ترقی و رشد همه جانبه کیفی جهت رسیدن به جامعه مطلوب و مورد نظر است که توأم با معنویت و متکی بر فرهنگ، توسعه یافته است. پیشرفت عبارت است از فرایند حرکت از وضعیت موجود به سمت وضعیت مطلوب (اجاقی و آقای فیروزآبادی، ۱۳۹۹، ص. ۷۱).

۲-۱. الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

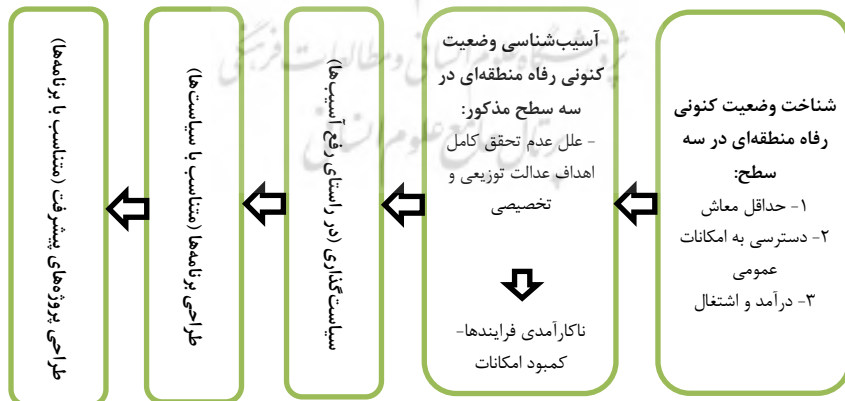
طراحی و تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت برای اولین بار به صورت تلویحی در سال ۱۳۸۵ از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی، به عنوان یک ضرورت برای کشور مطرح شد. در ۲۰ خرداد ۱۳۹۰، مقام معظم رهبری فرمان تاسیس مرکز و شورای عالی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را صادر کرده و با ابلاغ آن، سازوکار نهادی و تصمیم گیری و چگونگی طراحی و تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و فراهم سازی مقدمات آن کارگشا می شود. سند نهایی ارائه شده پس از ۷ سال گذر زمان از تاسیس مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، محصول هزاران جلسه، ۵۰ هزار صفحه تولیدات علمی و ۷۰۰ نقد و پیشنهاد ارائه شده در کنفرانس ها و نشست های علمی است.

جامع ترین تعریف الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت نیز به صورت زیر توسط

مقام معظم رهبری مطرح شده است: «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، عبارت است از مجموعه‌ای از اصول، ارزش‌ها، قواعد، سازوکارها، روش‌ها، تدابیر، فرایندها، ساختارها، نهادها، نیروی انسانی و منابعی که ایجاد تحول و پیشرفت در جمهوری اسلامی ایران در جهت تحقق جامعه اسلامی را طراحی، ساماندهی، پیاده‌سازی و رهبری کرده و جامعه موردنظر را محقق می‌نمایند» (مقام معظم رهبری - ۱۳۹۱/۰۳/۱۴). الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت نسبت به همه اسناد برنامه‌ای، سند چشم‌انداز و سیاست‌گذاری‌های کشور یک سند فرادستی خواهد بود.

الگوی پیشرفت در چارچوب سند چشم‌انداز به دو لایه مفهومی و اجرایی قابل تقسیم است. لایه مفهومی مدل، در پی اجماع و وفاق شناختی پیرامون مباحث تئوریک و تبیین و تعریف انسان و جامعه توسعه‌یافته برحسب آرمان‌ها و همچنین واقعیات منطقه‌ای و جهانی است. در مدل مفهومی سعی می‌شود بحث توسعه فرهنگی با هویت اسلامی - ایرانی تلفیق شود و مبانی و چارچوب شناختی پاسخگو، کارآمد و توانمند جهت معرفی و طراحی لایه دوم مدل توسعه‌یافتگی که همان بعد اجرای آن است، فراهم شود. در ادامه، فرایند سیاست‌گذاری، طراحی برنامه و پروژه در الگوی منطقه‌ای پیشرفت اسلامی - ایرانی به صورت شکل ۱ است (عبدالملکی، ۱۳۹۱، ص. ۴۲):

شکل ۱. فرایند سیاست‌گذاری، طراحی برنامه و پروژه در الگوی منطقه‌ای پیشرفت اسلامی - ایرانی

۱-۳. سیاست گذاری توسعه سرزمینی

براساس دیدگاه کرفت و فورلانگ (۲۰۰۴) سیاست گذاری روش و شیوه اقدام (یا عدم اقدام) دولت در مواجهه با مسائلی است که برای عموم غیرقابل پذیرش بوده و نیازمند مداخله برای رفع آنها هستند. از همین رو، سیاست گذاری منعکس کننده مهم ترین ارزش های یک جامعه و نیز اولویت بندی بین ارزش هاست (Peters & Pierre, 2006, p. 6).

در حال حاضر سه جریان تصمیم گیری شناخته شده و پرسابقه یعنی «برنامه ریزی میان مدت توسعه اقتصادی»، «برنامه ریزی کالبدی» و «آمایش سرزمین» به نوعی در امر سیاست گذاری توسعه سرزمینی فعالیت دارند. دو جریان اول همواره از قدرت عملکردی بالایی برخوردار بوده اند. اما آمایش سرزمین از ابزارهای مالی، تشکیلاتی و حقوقی و تحقیقاتی لازم برخوردار نیست. دقت در فلسفه، موجودیت، مولفه ها و ابزارهای عملیاتی و بسترهای قانونی و حقوقی این سه جریان نشانگر آن است که این سه جریان بالذات از موجودیت نظری و علمی منطقی برخوردارند؛ لیکن آنچه باعث عدم کارایی مناسب و نتیجه بخش بودن تلاش های آنان می شود، فقدان ارتباطات و تعاملات سازمان یافته و مدبرانه بین آنهاست. وظیفه اصلی نظام سیاست گذاری توسعه سرزمینی کارآمد، هماهنگ سازی و تنظیم روابط و تعاملات بین سلسله گسترده ای از تصمیمات متنوع و گوناگونی است که از سوی مراجع مختلف تصمیم گیری اتخاذ می شود. عرصه جغرافیا، فضا، مکان و به طور عام سرزمین به معنای واقعی و عملیاتی بستر ایجاد انسجام و روابط بین این تصمیمات، سازگاری ها و ناسازگاری های آنها با یکدیگر است.

۱-۴. نهادگرایی

مکتب نهادگرایی از مرزهای اقتصاد نئوکلاسیک فراتر رفته و اقتصاد را صرفاً شامل بازار نمی داند، بلکه بازار را نیز نوعی نهاد تعریف می کند که با سایر مجموعه های نهادی مانند فرهنگ، دولت، مقررات، ایدئولوژی، آموزش و ... ارتباط دارد. اصل اساسی نهادگرایی این است که بازار به تنهایی تنظیم کننده توزیع و تخصیص بهینه

منابع نیست بلکه این ساختار سازمان نهادی و قدرت در جامعه است که تخصیص منابع را صورت می‌دهد و نظام عرضه و تقاضا تابعی از ساختار قدرت، ثروت و نهادهاست. نهادها، محصول و نتیجه توافق اجتماعی است که در آن منافع و منازعات خاص مورد مذاکره قرار می‌گیرند (Selznick, 1966, p. 233) و نشانگر ترجیحات و ارزش‌های افراد جامعه است که در هنجارهای اجتماعی، رسوم، قواعد، اعمال و شیوه‌های فکری و رفتاری نمود پیدا می‌کند (Rutherford, 2007).

در این زمینه، یکی از کاراترین رویکردهای توسعه نهادی در ارتباط با موضوع سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی، دیدگاه آمارتیا سن^۱ است. وی توسعه را فرایند گسترش آزادی واقعی که مردم از آن سود می‌برند، دانسته و این دیدگاه را با دیدگاه‌های محدود از توسعه که توسعه را برابر با رشد تولید ناخالص ملی یا افزایش درآمد یا صنعتی کردن یا پیشرفت تکنولوژیک یا نوسازی اجتماعی قلمداد می‌کند، در تضاد و تباین می‌بیند (سن، ۱۹۹۷، ص. ۷).

از دیدگاه این نظریه، هر قلمرویی از سرزمین محتوای نهادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، تاریخی و محیط‌زیستی خاص خود را داشته و بنابراین مسیر توسعه آن نیز می‌بایست مجزا و متفاوت از سایر قلمروها باشد؛ بنابراین از دیدگاه این نظریه، نمی‌توان یک الگوی یکسان، مشابه و استاندارد توسعه را برای همه مناطق به‌کاربرد. براساس آموزه‌های این رهیافت، عوامل توسعه سرزمینی شامل عوامل نهادی درون و بیرون از قلمروی جغرافیایی^(۲) است. تاکید اصلی رهیافت نهادی در تبیین چگونگی و چرایی تاثیر سیاست‌های توسعه سرزمینی بر عوامل درونی است؛ چرا که به‌زعم این رویکرد، فقدان نهادهای کارا، مناسب و معتبر که از ظرفیت لازم برای کمک به توسعه منطقه‌ای برخوردار باشند، درکنار وجود حکومت‌های منطقه‌ای ضعیف که عمدتاً دارای ساختارهای بوروکراتیک نامناسب هستند و تحت تاثیر شدید حکومت مرکزی عمل می‌کنند، از دلایل اصلی شکست ناتوانی مناطق در دستیابی به توسعه به‌شمار می‌رود (فرجی راد و کاظمیان، ۱۳۹۱، ص. ۳۶-۳۵).

۵-۱. پیشینه تحقیق

تا به امروز هم در حوزه مطالعات الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و هم در حوزه رویکرد نهادگرا، نسبت به توسعه مطالعات بسیاری صورت پذیرفته است. جدول ۱ برخی از مطالعات منتخب در زمینه الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و توسعه نهادگرا به همراه نویسندگان، موضوع، روش و نتایج مربوط به هریک از این مطالعات را نشان می دهد.

جدول ۱. مطالعات منتخب الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و توسعه نهادگرا

نویسندگان	موضوع	روش	نتایج
مطالعات الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت			
(کیانی و سلیمانی، ۱۳۹۹)	جایگاه استراتژی توسعه مبتنی بر تجارت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت	توصیفی - تحلیلی	ارائه استفاده از استراتژی درون زایی و برون نگری برای استراتژی توسعه به جای استراتژی تجارت آزاد
(یزدان بخش و محمدی، ۱۳۹۸)	شاخص های اقتصادی پیشرفت و تعالی شهری با تأکید بر الگوی اسلامی-ایرانی	تحلیل محتوا و AHP	ارائه شاخص های اقتصادی پیشرفت براساس الگو به ترتیب اولویت
(زریباف و همکاران، ۱۳۹۸)	مؤلفه های نظام تصمیم گیری اقتصادی در چارچوب الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت	توصیفی - تحلیلی	عدالت به مثابه روش نتوانسته است در نظام تصمیم گیری رسوخ پیدا کند و فقدان ارتباط مبنایی بین نظام های حقوقی و تصمیم گیری مانع از تحقق عدالت در ساختارها و خروجی های اقتصادی کشور شده است.
(زاهدی مازندرانی، ۱۳۹۸)	نقد سند الگوی پایه اسلامی-ایرانی پیشرفت از منظر الزامات توسعه	توصیفی - تحلیلی	عدم اتکای سند به وضع موجود ایران- کلی گویی تدابیر سند- عدم تناسب با واقعیات ایران- غیر کاربردی و غیر اجرایی بودن سند
(مطهری خوشینانی و ایزدی، ۱۳۹۸)	الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، الگوی گفتمانی در راستای تحول همه جانبه	توصیفی - تحلیلی	«تهادسازی ها» و «اصلاح ساختارها» مانند ترسیم «چشم انداز بیست ساله» و «تدوین سیاست های اصل ۴۴» و «هدفمند کردن پارانه ها» می تواند در تدوین هرچه بهتر الگوی پیشرفت کشور نقش کلیدی و موثری ایفا کند.
(عبدالملکی، ۱۳۹۱)	الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت منطقه ای-مقدمه ای بر مفهوم، فرایند و چارچوب برنامه ریزی	توصیفی - تحلیلی	الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت منطقه ای، با اهداف افزایش تولید، ارتقاء بهره وری، ارتقای دانش و فناوری و ارتقای رفاه عمومی تهیه شده است.
مطالعات رویکرد نهادگرا نسبت به توسعه			
(Agboola, 2015)	اقتصاد نئوکلاسیک و نهادی به عنوان مبنای تئوری توسعه منابع انسانی	توصیفی - تحلیلی	اقتصاد نهادی جدید رویکرد تحلیلی برای مطالعه بازار دارای ارائه می دهد که به طور نهادی بر ماهیت مشروط مبادله دارایی تأکید دارد و آنها را در چارچوب وجه اقتصادی-اجتماعی قرار می دهد.
(Castellano & Quero, 2012)	رویکردهای نهادی به توسعه اقتصادی	توصیفی - تحلیلی	هیچ توافقی در مورد رابطه نهادی و سیاست توسعه وجود ندارد. با لحاظ خطوط متمایز ایدئولوژیک و سیاسی که دارای مبنای تئوریک و چپ بنی های اقتصادی متمایزی هستند، به بررسی ارتباط بین

نویسندگان	موضوع	روش	نتایج
			رویکرد نهادگرا و توسعه پرداخته است.
(Soderbaum, 1992)	رویکردهای نئوکلاسیک و نهادی به توسعه و محیط زیست	توصیفی - تحلیلی	به بررسی تفاوت‌های رویکرد اقتصاد نئوکلاسیک و نهادی بر اساس مفاهیم اقتصاد، رویکرد تصمیم‌گیری و دیدگاه تحولات اجتماعی و نهادی پرداخته شده است و رویکرد اقتصاد نهادی به عنوان رویکرد مؤثر برای توسعه و محیط زیست پیشنهاد شده است.
(اسکندری‌ثانی و همکاران، ۱۳۹۷)	ارزیابی نقش نهادگرایی در روند توسعه پایدار مناطق مرزی (مورد مطالعه: استان خراسان جنوبی)	توصیفی - تحلیلی و روش OLS	عامل آگاهی و سپس عامل زمینه‌ها و بسترهای شکل‌گیری، تداوم و گسترش نهادها بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار استان از منظر نهادی دارند.
(اسماعیل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷)	جستاری بر رویکرد نهادگرایی در توسعه منطقه‌ای	توصیفی - تحلیلی	چارچوب‌های نهادگرایی ممکن است شرط لازم برای توسعه منطقه‌ای باشد اما شرط کافی نیست.
(نصراللهی آذر و همکاران، ۱۳۹۷)	نهادگرایی و توسعه؛ چالش‌های اقتصاد نهادی جدید در حوزه‌های نظری و سیاستی پیرامون ایجاد توسعه	توصیفی - تحلیلی	بسیاری از نهادها به شدت با هم همبستگی دارند امری که کشف یک رابطه علی میان نهادها و توسعه اقتصادی را بسیار دشوار می‌سازد. چالش‌های مفهومی و نظری مذکور مانع از صدور یک دستورکار سیاستی جامع برای کشورهای در حال توسعه می‌شود.

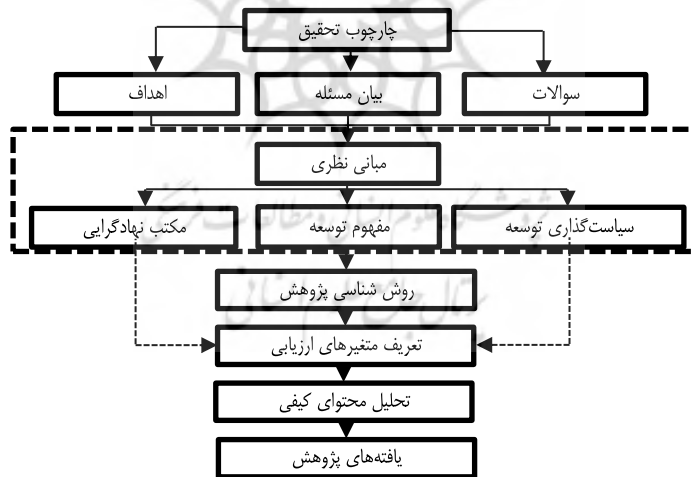
منبع (نگارندگان، ۱۳۹۹)

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد به‌رغم مطالعات صورت‌گرفته در رابطه با موضوعات الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و رویکرد نهادگرا نسبت به توسعه، در قالب یک پژوهش واحد به‌صورت توأمان به این دو موضوع پرداخته نشده است. لذا این مقاله تلاش می‌کند که با بهره‌مندی از روش تحقیق کیفی و روش تحلیل محتوا، الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را از منظر سیاست‌گذاری و با تأکید بر رویکرد نهادگرایی مورد ارزیابی قرار دهد.

۲. روش تحقیق

در این پژوهش که بر اساس چارچوب شی‌یه شانون در قالب روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار صورت می‌گیرد، تحلیل و ارزیابی سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در سیاست‌گذاری توسعه ملی از منظر رویکرد نهادی مهم‌ترین مسئله و هدف پژوهش محسوب می‌شود (گام اول). مهم‌ترین سوالات مرتبط در راستای پاسخگویی به این مسئله و نیل به هدف عبارتند از: آیا محتوای سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت پاسخگوی الزامات سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی است؟ حوزه‌های مغفول‌مانده در این سند در راستای تنظیم یک سند

سیاست‌گذاری توسعه ملی مطلوب از منظر رویکرد نهادی چه مواردی است؟ (گام دوم). به منظور تعریف و مشخص کردن متغیرها از دو منبع استفاده خواهد شد: اول؛ بررسی و تحلیل منابع (کتب، مقالات، یادداشت‌ها و ...) مرتبط با سیاست‌گذاری توسعه از منظر نهادی و دوم انجام روش دلفی میان ۲۰ نفر از کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه‌های (اقتصادی، اجتماعی و جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، مدیریت و شهرسازی) سازمان برنامه‌ریزی و بودجه و مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت به عنوان دو نهاد اصلی درگیر در فرایند تدوین سند الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت به منظور تعریف متغیرها و شاخص‌های ارزیابی سند و اولویت‌بندی اهمیت این متغیرها استفاده شده است (گام سوم). با توجه به مشخص بودن سند مورد تحلیل کیفی قرار گرفته، نمونه‌گیری به صورت هدفمند و از قبل صورت گرفته و واحد تحلیل مورد نظر نیز «مضمون»^(۳) است (گام چهارم). فرایند انجام گام‌های پنجم و ششم نیز در ادامه تحقیق تبیین خواهد شد. از این رو، مدل مفهومی پژوهش به شرح شکل ۲ است:

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق

منبع: نگارندگان (۱۳۹۹).

قلمروی این پژوهش در محورهای افق و تدابیر سند الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت است.

۳. تحلیل نتایج

به منظور تحلیل و ارزیابی سند الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی با تاکید بر رویکرد نهادی، از یکسو با بهره‌گیری از روش دلفی در میان ۲۰ نفر از متخصصین حوزه توسعه و الگوی اسلامی - ایرانی، متغیرهای کلی ارزیابی سند استخراج شده و از سوی دیگر از طریق بررسی و تحلیل دیدگاه‌ها و رویکردهای اندیشمندان و صاحب‌نظران سایر پروتکل‌های ارزیابی سند استخراج شده است.

مطابق با جدول فوق، متخصصین مولفه‌ها و پروتکل‌های ارزیابی این سند را به چند دسته تقسیم کردند: دسته اول) ۲ مولفه کلان «پوشش الزامات مرتبط در قانون اساسی به عنوان سند فرادست» و «پایبندی به اصول ثابت توسعه» که می‌بایست این سند با توجه به جایگاه قانونی خویش در سلسله مراتب اسناد قانونی و نیز نسبتش با امر توسعه از آن برخوردار باشد. دسته دوم) ۳ مولفه محتوایی مشتمل بر «جامعیت و شمول»، «پاسخ‌دهی» و «کارایی و اثربخشی» که به‌طور کلی هر سندی برای تاثیرگذاری و ایفای نقش در امر توسعه می‌بایست به فراخور موضوع و ماهیت سند از آن برخوردار باشد. دسته سوم) مولفه رویکرد نهادی که در این پژوهش مدنظر محققین بوده است.

پس از شناسایی و تعریف مولفه‌ها و پروتکل‌های ارزیابی، با بهره‌گیری از روش دلفی و کسب نظرات و دیدگاه‌های صاحب‌نظران، وزن هر یک از مولفه‌ها مشخص شده است و در مرحله سوم نیز با بهره‌گیری از نظرات و دیدگاه‌های صاحب‌نظران، وزن هر پروتکل ارزیابی از مجموع وزن تخصیص یافته به هر مولفه تعریف و جمع‌بندی شد (جدول ۳).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت فارغ از تمامی ابهامات و سوالات فراروی

محتوای پیش‌نویس آن، قطعاً می‌تواند یک سند جریان‌ساز و تحول‌آفرین در سیاست‌گذاری‌های توسعه ملی و ریل‌گذاری مجدد نظام برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمین در کشور مبتنی بر اقتضائات و مختصات ایران بوده و با جلوگیری از استمرار بر تکرار خطاهای پیشین، تحقق‌پذیری و کارایی این نظام را ارتقا دهد. این پیش‌نویس مقرر بود طی ۲ سال گذشته (۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹) و پس از بحث و بررسی جامعه‌نخبگانی و صاحب‌نظران توسعه کشور، ویرایش و آماده تصویب نهایی شود و از آن پس راهنمایی برای اصلاح و بازآرایی تمامی اسناد فرودست و در نتیجه سیاست‌گذاری‌های ذیل آن قرار گیرد تا بحران فقدان یا سردرگمی پارادایمی را که همواره در سال‌های پس از استقرار نظام برنامه‌ریزی مدرن و به‌ویژه طی ۴۰ سال اخیر بر تمامی تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات برنامه‌ریزانه سایه افکنده بود، مرتفع شود. با این وجود مطابق با نتایج و یافته‌های این پژوهش، پیش‌نویس ارائه‌شده در بعد سیاست‌گذاری سرزمینی و از منظر رویکرد نهادی با نواقص و نارسایی‌های جدی مواجه بوده و در ارزیابی صورت‌گرفته نمره کم (۲,۱۷) را در طیف لیکرت کسب کرده‌است.

به‌طور کلی ضعف‌های اساسی زیر بر پیش‌نویس این سند وارد است:

- فقدان جامعیت و فراگیری؛
- غیرواقعی بودن برخی هدف‌گذاری‌ها؛
- غفلت از ورود به برخی حوزه‌ها؛
- کلی بودن، شعاری بودن و کم‌اثر بودن تدابیر؛
- عدم‌پیش‌بینی سازوکارهای کاربست الگو؛

انتظار می‌رفت با توجه به آنکه آسیب‌شناسی توسعه در ۷۰ سال اخیر حکایت از آن دارد که عدم‌توفیق در پیشبرد توسعه در ایران از یک‌سو به عدم‌اعتقاد و پایبندی به اصول ثابت و جهانشمول توسعه‌یافتگی و از سوی دیگر به غفلت از توجه به اقتضائات و ویژگی‌های خاص جامعه و سرزمین ایران بازمی‌گردد، این سند با شناسایی گلوگاه‌ها و نارسایی‌های اصلی فراروی توسعه در ایران، اولاً متصف به ویژگی‌هایی چون جامع و مانع بودن، پاسخ‌دهی، کارایی و اثربخشی و

ثانیاً رعایت الزامات احکام سند فرادست (قانون اساسی) بوده و بتواند به طرح‌ریزی یک چارچوب مشخص، صریح و اثربخش، «افق» و «تدابیر» مطلوب، عملیاتی و مورداجماع برای تحول در نظام برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمینی کشور را فراهم کند.

باتوجه به مباحث فوق و انتظارات از سند نهایی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، موارد زیر به‌عنوان جمع‌بندی مسائل و ابهامات فراروی سند طرح می‌شود:

■ ضعف در ارائه تدابیر کارآمد و اثربخش به‌منظور ریل‌گذاری تحقق احکام سند فرادست (قانون اساسی)؛ توزیع منابع متناسب با نیازها و استعدادهای هر منطقه یکی از کارویژه‌های اصلی هر نظام برنامه‌ریزی محسوب می‌شود که به‌علت فقدان وجود الگوی بومی و راهبرد کارآمد برای نیل به آن، محقق نشده و موجب هدررفت منابع ملی از یک سو و ضایع شدن بسیاری از فرصت‌ها و مزیت‌های توسعه سرزمین از سوی دیگر شده است.

■ ضعف در ارائه تدابیر کارآمد در راستای ارتقای پایداری به اصول ثابت توسعه‌یافتگی کشور؛

■ نارسایی راهکارها و تدابیر ارائه‌شده در بخش‌های اجتماعی - فرهنگی، محیطی - کالبدی، اداری - سیاسی و اقتصادی؛

■ عدم تعیین تکلیف مشخص در خصوص ابهامات موجود در حوزه ارتباط با جهان؛

■ دور از ذهن و آرمانی بودن تحقق‌پذیری اهداف و افق‌های پیش‌بینی‌شده؛
■ شفاف، روشن و عملیاتی نبودن بسیاری از تدابیر پیشنهادی؛ موضوعی که زاهدی مازندرانی (۱۳۹۸) در پژوهش خویش نیز بر آن تاکید کرده است.

■ عدم توجه به بسترسازی حقوقی، قانونی و نهادسازی برای نیل به توسعه؛
باتوجه به مباحث مطروحه، پیشنهاد می‌شود به‌منظور اصلاح پیش‌نویس سند و ترمیم گزاره‌های مربوط به افق و تدابیر آن، مراحل زیر مدنظر قرارگیرد:

(۱) قلمروهای موضوعی که این سند باید در خصوص آنها ارائه‌طریق کند،

مشخص شود؛ ۲) تصویری واقع‌بینانه و بدون روتوش از وضع موجود تدوین شود؛ ۳) مسائل اساسی و بنیادین فراروی هر قلمروی موضوعی احصاء و اولویت‌بندی شود؛ ۴) تئوری پایه توسعه ملی با حل دوگانه‌های فراروی کشور (درون‌زایی یا برون‌زایی، اقتصاد رقابتی یا مقاومتی و ...) فراهم‌شود؛ ۵) پارامترها، معیارها و الزامات کاربست تئوری پایه توسعه ملی مشخص شود؛ ۶) آینده‌نگاری منطقی از شرایط جهان و جایگاه کشور در منظومه قدرت جهانی به دست داده‌شود؛ ۷) افقی مطلوب ولی به دور از شعارزدگی، عوام‌گرایی و متصف به تحقق‌پذیری و برخورداری از اجماع حداکثری بر آن ترسیم‌شود؛ ۸) تدابیری مشخص، شفاف، بن‌بست‌شکن و پاسخگو با رویکرد حل مسئله و افق‌گشایی ارائه‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۲. سنجش و ارزیابی پیش‌نویس سند الگوی اسلامی پیشرفت

مولفه	وزن مولفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
پوشش الزامات مرتبط در قانون اساسی به عنوان سند فرادست	۵	توزیع منابع متناسب با نیازها و استعدادهاى هر منطقه (اصل ۴۸)	۲	متوسط	۶	با اینکه در مقدمه سند در خصوص توجه به سه مولفه جهان‌بینی اسلامی، ارزش‌های انقلاب اسلامی و مقتضیات اجتماعی و فرهنگی ایران در تدوین این سند اشاره شده است، با این حال، بازتاب ویژگی‌ها و الزامات مترتب بر مقتضیات اجتماعی و فرهنگی در بخش آرمان‌ها و تدابیر که مهم‌ترین جزء این سند در بخش سیاست‌گذاری توسعه سرزمینی محسوب می‌شوند، کم‌رنگ است. زمینه‌گرایی، اصالت‌بخشی به حفظ تنوع در سرزمین و توجه به ظرفیت‌ها و استعدادهاى هر منطقه در توزیع منابع از جمله مهم‌ترین موضوعاتی است که می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. این مهم در بند ۲۷، بند ۳۰، بند ۱۸، و نیز بند ۱۹ انعکاس داشته است. با تحلیل موارد فوق باید گفت تدبیر مشخص، عملیاتی و نوآورانه‌ای برای تحقق این مهم در این سند ارائه نشده و تمامی موارد ذکر شده در اسناد قبلی به کرات مورد اشاره قرار گرفته است.
		فراهم سازی فرصت‌های برابر رشد برای مناطق (اصل ۴۸)	۱	کم	۲	در ذیل جزء افق، به موضوع کشف منابع، خلق مزیت‌ها و فرصت‌های جدید و وفور نعمت برای همگان با رعایت عدالت بین نسلی اشاره شده است. با این حال جز در بند ۳۳ که به فعال کردن قابلیت‌های سرزمینی در جهت تبدیل ایران به قطب راهبردی منطقه اشاره شده است، تدبیر مشخص، روشن و عملیاتی برای این مهم ارائه نشده است.
	تسهیم کارآمد اقتصاد ایران میان سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی (اصل ۴۴)	۱	بسیار کم	۱	با اینکه ابلاغ سیاست‌های کلی اجرای اصل ۴۴ و نیز سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در دهه ۱۳۹۰ از سوی مقام معظم رهبری، به نحوی دستور کار اصلی تحول در اقتصاد کشور را مشخص کرده، با این حال در این سند به این دو مهم که برگرفته از قانون اساسی کشور نیز هست، اشاره مشخص و روشنی نشده و تنها در بند ۲۶ به موضوع مصون‌سازی و تقویت اقتصاد در مقابل تکان‌های سیاسی - اقتصادی برونزا اشاره شده است.	
	رفع تبعیض ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه (اصل ۳)	۱	متوسط	۳	این مهم در جزء افق با عباراتی چون فراهم‌سازی زمینه حداقل‌سازی نابرابری فضایی و ریشه کن شدن فقر، فساد و تبعیض در کشور مورد اشاره قرار گرفته و در جزء تدابیر بازتاب‌هایی چون بند ۸، بند ۱۵، بند ۲۱، و بند ۲۳ داشته است.	
	۵	تاکید بر شفافیت اقتصادی در دولت و جامعه	۱	بسیار کم	۱	بدون شک یکی از رموز دستیابی به توسعه در کشورهای پیشرو، وجود شفافیت اقتصادی چه در درون نهاد دولت و چه در سطح جامعه است. در این سند در قالب افق اشاره‌ای به این مهم نشده ولی تنها در بند ۳۱ به یکی از سیاست‌های شفافیت اقتصادی و بند ۲۰ اشاره شده است.

مؤلفه	وزن مؤلفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
		گرددش قدرت و تعبیه سازوکارهای جابه‌جایی مسالمت‌آمیز کارگزاران	۲	کم	۴	تعبیه سازوکارهای دموکراتیک جابه‌جایی قدرت سیاسی میان کارگزاران در این سند به‌طور صریح مورد توجه قرار نگرفته و تنها در بخش افق درباره تداوم رهبری ولی فقیه بر جامعه اسلامی و اتکا به آرای عمومی و مشارکت آزادانه مردم در انتخابات و نیز بندهای ۴۴ و ۴۵ و نیز بند ۵۱ سخن به میان آمده است.
		پذیرش نظام تصمیم‌گیری جمعی	۱	متوسط	۳	در جزء افق درباره بهره‌گیری نظام‌مند از مشورت جمعی نخبگان در اداره امور صحبت شده و مابه‌ازای آن در جزء تدابیر در بند ۴۵، بند ۴۶ و بند ۷ مورد اشاره قرار گرفته است. موضوعات مهمی چون استفاده حداکثری از نیروهای کارآمد بومی در اداره امور مناطق و شهرستان‌ها و نیز تاکید بر تخصص‌گرایی و کارایی افراد برای برعهده گرفتن مسئولیت‌ها مورد توجه قرار نگرفته است.
		پذیرش وجود فضای نقد و رسانه‌های آزاد و مستقل	۱	متوسط	۳	این مهم در قالب بند ۴۷ مورد اشاره قرار گرفته است. عدم اشاره به موضوع تشکیل و فعالیت آزادانه احزاب
جامعیت و شمول	۴۰	تاکید بر تقویت سرمایه اجتماعی موردنیاز فرایند توسعه کشور	۲	کم کم	۴	این سند درباره موضوعات مهم و مرتبط موثر بر افزایش سرمایه اجتماعی چون آموزش و پرورش، تحول در دانشگاه‌ها و نظام آموزش عالی کشور، تقویت پیوندهای اجتماعی و ... سکوت کرده است.
		ارائه راهکارهای مشخص به‌منظور توانمندسازی جامعه مدنی و شهروندسازی	۱	کم	۲	مقوله جامعه مدنی در این پیش‌نویس مورد توجه قرار نگرفته و در خصوص شهروندی تنها در بند ۴۹ در خصوص اجرای کامل ضمانت‌های پیش‌بینی شده در قانون اساسی در حوزه آزادی‌های فردی و اجتماعی و ترویج حقوق و تکالیف شهروندی صحبت به میان آمده است. با این حال راهکار و تدبیر مشخصی برای تحقق آن اتخاذ نشده است.
		طرح‌ریزی سازوکارهای افزایش سهم منابع انسانی در ترکیب عوامل موثر بر تولید ثروت ملی	۱	کم	۲	از جمله مهم‌ترین تجارب کشورهای توسعه‌یافته طرح‌ریزی سازوکارهای بهره‌گیری از ظرفیت‌های منابع انسانی در فرایند توسعه است. با اینکه این مهم در این سند به صراحت مورد اشاره قرار نگرفته است، تدابیر پیشنهادی مرتبط در راستای نیل به این هدف در بند ۱۲ و ۱۳ مبتنی بر توسعه علوم بین‌رشته‌ای به ویژه علوم انسانی و بند ۱۴ و ۱۵ مبتنی بر استفاده از کوشش فکری بلندمدت نخبگان و موسسات علمی کشور در راستای رفع نیازها و حل مسائل اساسی توسعه گنجانده شده است.
		تاکید بر حفاظت از حقوق عمومی در برابر حقوق خصوصی	۱	متوسط	۳	این مهم تنها در قالب بند ۲۸ که بر حفظ حقوق مالکیت عمومی بر منابع طبیعی و ثروت‌های ملی اشاره دارد، مورد توجه قرار گرفته است.

مؤلفه	وزن مؤلفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
		توجه به تقویت یکپارچگی ملی و سرزمینی و همگرایی‌ها	۲	کم	۴	مفهوم یکپارچگی ملی و سرزمینی تنها در یکی از ابعاد آن یعنی تقویت مذاهب اسلامی و پرهیز از اهانت به مقدسات مذاهب اسلامی مورد اشاره قرار گرفته است و سایر مقولات مهم چون همگرایی اقوام، حفاظت و پاسداری از عناصر فرهنگ بومی و محلی و ... مغفول مانده است.
			۲	متوسط	۶	پرداختن به موضوع ارائه راهکارهایی برای تنظیم رابطه دولت و ملت در ایران می‌تواند از نقاط عطف این سند باشد. در این سند در قالب بند ۲۰ و ۲۱ به اصلاح ساختارهای اقتصادی، مالی و مالیاتی و در قالب بندهای ۴۸، ۴۹ و ۵۰ به مقولاتی چون ارتقای نظارت بر ارکان و اجزای نظام، رفع تبعیض از برخورد با مفسدان در سطوح مدیریتی، تقویت احساس آزادی و احیای حقوق و وظایف شهروندی در جامعه و تعیین ضوابط عادلانه و شفاف‌سازی فرایندهای کسب ثروت و معیشت مسئولان، تلاش شده است تا برخی تدابیر را برای تقویت این رابطه ایجاد کند.
		استفاده از ظرفیت‌های همه گروه‌ها، اقوام و نیروهای کارآمد در اداره کشور	۲	بسیار کم	۲	در این سند علی‌رغم اهمیت این موضوع در پیشبرد توسعه مناطق و تقویت همگرایی میان اقوام و گروه‌ها، اشاره‌ای به موضوع نشده است.
			۲	بسیار کم	۲	این مهم در این سند به‌طور کلی مورد توجه نبوده است.
		تاکید بر رویکرد قلمرویی (توجه به زمینه و اصالت دادن به تنوع)	۳	کم	۳	یکی از ویژگی‌های متمایز و مزیت‌های سرزمینی ایران، تنوع جغرافیایی، طبیعی، اقلیمی، اجتماعی و فرهنگی گسترده در پهنه سرزمین است. پس از آشنایی و ملاقات ایران با تمدن غرب، به تدریج تحت تاثیر تعالیم و آموزه‌های مدرنیته، زمینه رنگ باخته و تمایل به یکدست‌سازی افزایش یافته است. غلبه این رویکرد در نظام برنامه‌ریزی موجب غفلت از تنوع و اصالت‌بخشی به تنوع در سرزمین شد. این سند در برابر این مهم جز در بند ۱۰ که به احیا و توسعه نمادهای اسلامی ایرانی در پوشش، معماری و شهرسازی با حفظ تنوع فرهنگی سرزمین، اشاره شده است، تدبیر مشخص دیگری را ذکر نکرده است.
			توجه به استفاده موثر از جایگاه و موقعیت استراتژیک کشور	۲	متوسط	۶
		توجه به حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی		۱	متوسط	۳
			محیطی - کالبدی			

مؤلفه	وزن مؤلفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
		تجدیدشونده و حفظ محیط زیست				
		ترویج شهرسازی و معماری متناسب با فرهنگ و مقتضیات ایران	۲	متوسط	۶	این مهم در قالب بند ۱۰ و به صورت توأمان با موضوع پوشش مورد اشاره قرار گرفته است.
		تحول در سیاست گذاری توسعه و عمران در قلمروهای مرزی، حاشیه‌ای و مغفول مانده	۲		۴	این مهم آن هم به صورت ناقص تنها در بند ۳۰ مورد اشاره قرار گرفته است.
		طرح‌ریزی دیوانسالاری توانمند، منسجم و مقررات‌زدایی از ساختارهای اداری	۲	متوسط	۶	این مهم در قالب بند ۵۲ مورد اشاره قرار گرفته است. با این حال به بعد مقررات زدایی از ساختارهای دولتی اشاره‌ای نشده است.
		بازآرایی نظام برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه کشور و تحول به سمت یکپارچه‌سازی جریانات موثر بر توسعه سرزمین	۲	بسیار کم	۲	این ضرورت اساسی برای نیل به توسعه یافتگی کشور، در این سند مورد توجه قرار نگرفته است.
		توجه به تمرکززدایی کنترل شده و تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای، استانی و محلی	۲	زیاد	۸	این مهم در قالب بند ۳۱ مورد اشاره قرار گرفته است.
		توجه به تقسیم کار ملی باتوجه به استعدادهای طبیعی و خلق مزیت‌های جدید در مناطق مختلف کشور (تعیین نقش ملی و فرامرزی برای مناطق مختلف کشور و ...)	۲	کم	۴	این موضوع به نحوی در قالب بند ۲۷ منعکس شده، لکن به طور صریح درباره اهمیت تقسیم کار ملی، منطقه‌ای و محلی تدبیری ارائه نشده است.
		توجه به فراهم‌سازی رقابت‌پذیری میان مناطق کشور	۲	بسیار کم	۲	این موضوع در این سند با اینکه از جمله سیاست‌های متاخری است که چه در سطح دنیا و چه در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار گرفته است، مورد غفلت واقع شده است.
		فراهم‌سازی زمینه‌های مشارکت کشورهای منطقه در	۱	بسیار کم	۱	این مهم در این سند مورد اشاره قرار نگرفته است.
اداری - سیاسی						

مؤلفه	وزن مؤلفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
		سرمایه‌گذاری‌های مشترک اقتصادی				
		عضویت و مشارکت در پیمان‌ها، معاهده‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی موردنیاز	۱	بسیار کم	۱	این مهم در این سند مورد اشاره قرار نگرفته است.
		ارائه راهکارهای مشخص به‌منظور تحول بنیادین در اقتصاد کشور و کارآمدسازی آن	۳	متوسط	۹	در این سند در قالب بند ۲۱، بند ۲۳، بند ۲۴، بند ۲۵ و بند ۲۲ به تدابیری در راستای تحول در اقتصاد کشور اشاره شده است، با این حال وجه شفافیت، تحقق‌پذیری و شمولیت آنها محل ابهام است. به‌عنوان نمونه چگونگی تعامل و روابط اقتصادی با جهان، بارانه‌ها و ... مورد اشاره قرار نگرفته است.
		تعیین جایگاه و نسبت روابط بخش خصوصی و دولتی در اقتصاد	۲	کم	۴	این مهم با توجه به اهمیت آن در شکل‌بندی به اقتصاد آتی کشور، مورد توجه قرار نگرفته و تنها در قالب بند ۲۲ به تسهیل ورود کارآفرینان به عرصه‌های اقتصادی اشاره شده است.
		اقتصاد (ادغام در اقتصاد جهانی یا درون‌گرایی)	۲	بسیار کم	۲	یکی از ملاحظات اصلی فراروی توسعه اقتصادی در کشور، تعیین تکلیف مربوط به جهت‌گیری کلان اقتصاد کشور است. استمرار درون‌گرایی در اقتصاد و تکیه بر مزیت‌های نسبی و منابع داخلی و مقابله با جریان تعامل و رقابت‌پذیری در محیط بین‌المللی با اتخاذ جهت‌گیری تعامل سازنده و فعالانه بر جهان و تکیه بر مزیت‌های رقابتی، از جمله مسائلی هستند که می‌بایست در قالب این سند مورد بررسی و ایضاح قرار می‌گرفت. در قالب بند ۳۹ یک جهت‌گیری کلی در حوزه اقتصاد در تعامل با دنیا مشخص شده است، با این حال تعیین تکلیف و ارائه رهنمود مشخص در این خصوص صورت نگرفته است.
پاسخ‌دهی	۱۵	مذهبی (انسجام با جهان اسلام یا تاکید بر شیعه‌گری)	۲	متوسط	۶	این مهم در قالب بند ۵۴ مورد اشاره قرار گرفته، اما راهکار مشخص‌تر و قابل‌اعتنایی در حوزه‌های مورد اختلاف مانند دیپلماسی کشور، به کار گماردن نیروهای کارآمد بدون توجه به مذهب آنها و ... برای نیل به آن اشاره نشده است.
		سیاسی (تعامل، همزیستی و مشارکت پایدار با کشورهای مختلف یا انزوا و تقابل)	۲	بسیار کم	۲	هرچند در بند ۵۶ تا حدودی به صورت کلی به این موضوع پرداخته شده است، با این حال راهبرد مشخص نظام در خصوص تعامل با دنیا در این سند مورد اشاره قرار نگرفته است.
		همراهی با جهانی شدن یا تقابل با آن	۲	بسیار کم	۲	در خصوص این مهم، سند مزبور سکوت نموده است.

مؤلفه	وزن مؤلفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
		مصلحت‌گرایی نظام یا منفعت‌گرایی عموم	۲	بسیار کم	۲	درخصوص اینکه سازوکارها و ترتیبات اداره امور می‌بایست در صورت تعارض میان مصلحت‌گرایی نظام یا تامین منافع پایدار عموم، مبتنی بر یکی از این دو جهت‌گیری استوار شود، این سند رهنمودی را مورد اشاره قرار نداده است.
		تعیین اولویت‌های توسعه ملی	۳	کم	۶	در قالب جزء افق، درخصوص اولویت‌های توسعه ملی در حوزه تولید اندیشه، علم و فناوری و دانش بنیان نمودن اقتصاد و ارتقاء قدرت رقابت‌پذیری و هم‌وردی آن در آسیا و جهان صحبت به میان آمده است.
		توجه به آستانه‌های تاب‌آوری سرزمین	۲		۴	مقوله پایداری به عنوان رویکرد حاکم بر تدوین بندهای ۲۴، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۵ قابل احصاء بوده ولی به طور مشخص به موضوع تاب‌آوری سرزمینی (جز در بند ۲۸) اشاره‌ای نشده است.
کارایی و اثربخشی	۱۵	تحقق پذیر بودن اهداف و افق‌های پیش‌بینی شده	۵	متوسط	۱۵	یکی از پرابهام‌ترین مسائل مربوط به سند، تحقق‌پذیری افق‌های ترسیم شده و تناسب، تکافو و اثربخشی تدابیر ارائه شده برای آن است. در بخش چشم‌اندازسازی، قرارگیری در میان ۵ کشور پیشرفته جهان، یکی از ۱۰ اقتصاد برتر دنیا، در میان چهار کشور برتر آسیا و هفت کشور برتر دنیا از نظر سطح کلی پیشرفت و عدالت، از جمله مناقشه برانگیزترین موارد مطرح‌شده به شمار می‌آیند که بی‌توجه به برآوردهای صورت گرفته از آینده اقتصاد جهان در ۵۰ سال آتی صورت گرفته است.
		تمهید تدابیر کارآمد و تحقق‌پذیر متناظر با افق‌های ترسیم شده	۵		۱۵	در جدول شماره ۳، با تطبیق میان افق و تدابیر، مشخص است برای برخی افق‌ها تدابیر لازم و یا متناسب پیش‌بینی نشده است.
		شفاف، روشن و عملیاتی بودن تدابیر پیشنهادی	۵	کم	۱۰	یکی از مهم‌ترین ابرادات وارده بر این سند، کلی بودن، مشخص نبودن، مکفی نبودن، شعاری بودن یا کم‌اثر بودن تدابیر پیشنهادی متناسب با افق‌های ترسیم شده است.
رویکرد نهادی	۲۰	تاکید بر یادگیری و توانمندسازی شهروندان	۲	کم	۴	مهم‌ترین محمل برای توانمندسازی شهروندان از دو طریق فراهم می‌شود: اول آموزش و دوم تعریف حقوق و تکالیف شهروندی. این موارد به نحوی در قالب بند ۶ و ۷ و نیز بند ۴۹ انعکاس داشته است.
		تاکید بر توسعه درون‌زا و استفاده حداکثری از قابلیت‌های هر قلمرو	۳	متوسط	۹	درون‌زایی به‌عنوان یکی از جهت‌گیری‌های اصلی توسعه کشور از اواسط دهه ۱۳۷۰ به‌عنوان یک راهبرد قطعی در توسعه سرزمینی کشور مورد توجه قرار گرفته و در ادامه آن با طرح رویکرد اقتصاد مقاومتی، ابعاد جدیدتری به خود گرفته است. ردپای این رویکرد را می‌توان در بندهای ۳۳، ۳۴، ۳۰ مشاهده نمود.
		ایجاد زمینه‌های رقابت‌پذیری	۲	بسیار	۲	همان‌طور که در موارد فوق نیز بدان اشاره شد، رقابت‌پذیری به‌عنوان یک رویکرد کلی حاکم

مولفه	وزن مولفه	پروتکل ارزیابی	وزن هر پروتکل	میزان توجه سند	امتیاز	توضیحات
				کم		بر جریان‌ات توسعه درونی و برونی کشور، در این سند مورد توجه بوده است. به عنوان مثال، موضوع ارتقای توان رقابت‌پذیری کشور در بهره‌برداری از منابع تجدیدناپذیر مشترک میان ایران یا کشورهای همسایه یا استفاده از ظرفیت‌های موقعیت منطقه‌ای کشور در ترانزیت بین‌الملل به منظور جلوگیری از هدررفت فرصت‌ها توسط اقدامات کشورهای همسایه و همجوار، از جمله موضوعاتی است که ردپایی در این سند ندارد.
		تاکید بر ظرفیت‌سازی و فرصت‌سازی برای توسعه سرزمینی	۲	کم	۴	هرچند این مقوله در قالب بندهای ۳۰ و نیز ۳۳ مورد توجه قرار گرفته است، با این حال این سند تدابیر روش و عملیاتی برای نیل به این مهم ارائه نکرده است.
		تاکید بر تمرکززدایی و اشاعه همکاری عمودی و افقی بین لایه‌های حکومت و همکاری افقی بین بخش خصوصی و عمومی	۲	کم	۴	این مهم در قالب بندهای ۲۲ و ۳۱ به طریقی پرداخته شده است.
		تاکید بر بهره‌گیری از ظرفیت حداکثری گروه‌ها و ذی‌نفعان گوناگون در توسعه قلمرویی	۲	بسیار کم	۲	موضوع مشارکت ذی‌نفعان و ذی‌مدخلان در فرایند اداره امور به ویژه توسعه مناطق، از جمله موضوعات مغفول مانده در این سند است.
		تاکید بر توسعه دانش در بخش‌های مختلف و در بین ذینفعان	۲	زیاد	۸	این مهم در قالب بند ۱۷ و بند ۱۶ مورد توجه قرار گرفته است. همچنین در بند ۱۲، بند ۱۳، بند ۱۴، بند ۱۵ و نیز بند ۳۹ و ۴۰ نیز به تدابیر مدنظر سند برای توسعه دانش اشاره شده است.
		تعبیه سازوکارهای مشارکتی در اداره امور	۲	کم	۴	در این خصوص در قالب بند ۳۷، بند ۵۳، بند ۴۵ و بند ۷ به موضوع پرداخته شده است.
		توجه به بسترسازی حقوقی، قانونی و نهادسازی برای توسعه	۳	کم	۶	یکی از ضعف‌های کلی وارده بر پیش‌نویس سند مذکور را باید در غفلت نسبی سند در بسترسازی حقوقی و قانونی لازم برای تحقق تدابیر الگو دانست. با این حال در بندهای ۴۲ و ۴۳ با اشاره به مقوله قوه قضائیه و نظارت که یکی از بسترها و الزامات قطعی دستیابی یک جامعه به توسعه محسوب می‌شود، اشاره شده است.
					۲/۱۷	
						معدل امتیازات
						میزان توجه کل سند

پی‌نوشت‌ها

۱. Collocation در فارسی به هم‌آیند ترجمه شده است.
۲. عوامل بیرونی عمدتاً شامل عواملی همچون ساختارهای کلان تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و چارچوب‌های قانونی ملی و منطقه‌ای، شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی ملی و منطقه‌ای، تأثیرات جهانی شدن در سطح ملی و منطقه‌ای و توانایی ادغام قلمرویی در فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ملی، بین‌المللی و جهانی است. عوامل درونی نیز عمدتاً مشتمل بر شرایط و بستر جغرافیایی، محیط و ترتیبات نهادی محلی و منطقه‌ای، میزان دخالت و مشارکت بازیگران و ذی‌نفعان منطقه در فرایند توسعه، میزان نفوذ نخبگان در تصمیمات و سیاست‌گذاری‌ها، سرمایه اجتماعی و نهادی و ساختارهای حکومت و حکمروایی منطقه‌ای است.
۳. معروفی و یوسف‌زاده (۱۳۸۸) مضمون را چنین تعریف کرده‌اند: «مضمون پرارزش‌ترین واحدهایی هستند که در تجزیه و تحلیل محتوا باید مدنظر قرارگیرند و منظور از مضامین معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله و یا پاراگراف مستفاد می‌شود» (مومنی راد، ۱۳۹۲: ۲۰۴).

منابع و مآخذ

- اجاقی و آقایی فیروزآبادی. (۱۳۹۹). طراحی مدل مفهومی اجرای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با تأکید بر بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مد ظله العالی). راهبرد. اسکندری ثانی و همکاران. (۱۳۹۷). ارزیابی نقش نهادگرایی در روند توسعه پایدار مناطق مرزی (مورد مطالعه: استان خراسان جنوبی). جغرافیای انتظامی، ۲۱-۵۲.
- اسماعیلزاده و همکاران. (۱۳۹۷). جستاری به رویکرد نهادگرایی در توسعه منطقه‌های کنگره بین‌المللی معماری و شهرسازی معاصر پیشرو در کشورهای اسلامی. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- پیران، پ. (۱۳۷۶). شهر شهروند مدار. مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی. جمال زاده، م. (۱۳۴۵). خلیقات ما ایرانیان. تهران: نشر مجله مسائل ایران.
- داوری اردکانی، ر. (۱۳۹۲). ساحت تفکر در پیشرفت اسلامی- ایرانی، گفتارهایی در مبنای، مفاهیم و روش شناسی الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت. تهران: انتشارات معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور.
- زاهدی مازندرانی. (۱۳۹۸). نقد سند الگوی پایه اسلامی- ایرانی پیشرفت از منظر الزامات توسعه. برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۶۹-۷۳.
- زریباف و همکاران. (۱۳۹۸). مؤلفه‌های نظام تصمیم‌گیری اقتصادی در چارچوب الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت. مطالعات اقتصاد اسلامی، ۳۴۵-۳۷۲.
- سریع القلم، م. (۱۳۹۴). عقلانیت و توسعه یافتگی ایران. تهران: نشر فرزاد روز.
- سن، آ. (۱۹۹۷). توسعه به مثابه آزادی، ترجمه وحید محمودی. تهران: نشر دانشگاه تهران.

- عبدالملکی، ح. (۱۳۹۱). الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت منطقیهای (مقدمهای بر مفهوم، فرآیند و چارچوب برنامه‌ریزی). مطالعات اقتصاد اسلامی، ۲۱-۵۱.
- فرجی راد و کاظمیان. (۱۳۹۱). توسعه محلی و منطقه ای از منظر رویکرد نهادی. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- کیانی و سلیمانی. (۱۳۹۹). جایگاه استراتژی توسعه مبتنی بر تجارت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت. مطالعات اقتصاد اسلامی، ۳۲۳-۳۴۶.
- مطهری خوشینانی و ایزدی. (۱۳۹۸). الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت؛ الگویی گفتمانی در راستای تحول همه‌جانبه. سپهر سیاست، ۵۴-۷۴.
- مومنی و زمانی. (۱۳۹۲). فرایند سیاست گذاری بلندمدت توسعه. فصلنامه مجلس و راهبرد، ۵-۳۸.
- ناسخیان، وکیلی، حافظ امینی. (۱۳۹۲). گفتارهایی در مبانی، مفاهیم و روش شناسی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. تهران: انتشارات معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور.
- نراقی، ح. (۱۳۸۵). جامعه شناسی خودمانی. تهران: نشر اختران.
- نصراللهی آذر و همکاران. (۱۳۹۷). نهادگرایی و توسعه؛ چالشهای اقتصاد نهادی جدید در حوزههای نظری و سیاستی پیرامون ایجاد توسعه (ارزیابی انتقادی). مطالعات اقتصاد سیاسی بینالملل، ۱-۲۵.
- نوبخت، م. ب. (۱۳۹۵). پژوهشی پیرامون الگوهای توسعه (مقدمه ای بر الگوی مطلوب توسعه ایرانی - اسلامی). تهران: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- کاتوزیان همایون، م. (۱۳۸۱). تضاد دولت و ملت. تهران: نشر نی.
- یزدانبخش و محمدی. (۱۳۹۸). شاخصهای اقتصادی پیشرفت و تعالی شهری با تاکید بر الگوی اسلامی ایرانی. اقتصاد اسلامی، ۱۵۱-۱۸۰.
- Agboola, A. (2012). neoclassical economics and new institutional economics: An assessment of their methodological implication for property market analysis. *Property Management*, 412-429.
- Castellano, F., & Quero, F. (2012). Institutional Approaches to Economic Development: The Current Status of the Debate. *Journal of Economic Issues*, 921-940.
- Peters, g., & Pierre, J. (2006). *Handbook of Public Policy*. Sage Publication.
- Rutherford, M. (2007). American Institutional Economics in the Interwar Period, in *A Companion to the History of Economic Thought* .
- Selznick, P. (1966). *TVA and Grass Roots: A Study in the Sociology of Formal Organization*. New York: Harper Torchbooks.
- Soderbaum, P. (1992). Neoclassical and institutional approaches to development and the environment. *Ecological Economics*, 127-144.

References

- Abdul Maleki, H. (2012). Islamic-Iranian Model of Regional Development (Introduction to the Concept, Process and Framework of Planning). Islamic Economics Studies (in Persian)
- Agboola, A. (2012). neoclassical economics and new institutional economics: An assessment of their methodological implication for property market analysis. *Property Management*, 412-429.
- Castellano, F., & Quero, F. (2012). Institutional Approaches to Economic Development: The Current Status of the Debate. *Journal of Economic Issues*, 921-940.
- Davari Ardakani, R. (2013). The field of thinking in Islamic-Iranian progress, speeches on the principles, concepts and methodology of the Islamic-Iranian model of progress. Tehran: Publications of the Vice President for Strategic Planning and Supervision (in Persian).
- Eskandari Thani et al. (2018). Assessing the role of institutionalism in the process of sustainable development of border areas (Case study: South Khorasan Province). *Disciplinary Geography* (in Persian).
- Farajirad, k., & Kazemian, G. (2012). Local and regional development from the perspective of institutional approach. Tehran: Jahad Daneshgahi Publications (in Persian).
- Katozian Homayoun, M. (2002). *The Conflict between Government and Nation*. Tehran: Ney Publishing (in Persian).
- Ismailzadeh et al. (2018). A Study of the Institutionalist Approach in Regional Development, International Congress of Leading Contemporary Architecture and Urban Planning in Islamic Countries. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad (in Persian).
- Jamalzadeh, M. A. (1966). Our Iranian moralities. Tehran: Journal of Iranian

Issues (in Persian).

- Kiai, H., & Soleimani, M. (2020). The place of trade-based development strategy in the Islamic-Iranian model of progress. *Islamic Economics Studies* (in Persian).
- Momeni, F., & Zamani, R. (2013). Long-Term Development Policy Making Process. *Journal of Parliament and Strategy* (in Persian).
- Motahari Khoshinani, M., & Izadi, J. (2019). Islamic-Iranian model of progress; A discourse model in the direction of all-round transformation. *Seperhr_e Siasat* (in Persian).
- Naraghi, H. (2006). *Sociology of Family*. Tehran: Akhtaran Publishing (in Persian).
- Naskhian et al. (2013). *Discourses on the Principles, Concepts and Methodology of the Islamic-Iranian Model of Progress*. Tehran: Vice President for Strategic Planning and Supervision Publications (in Persian).
- Nasrollahi Azar et al. (2018). Institutionalism and development; Challenges of the new institutional economy in the theoretical and policy areas of development (critical evaluation). *International Political Economy Studies* (in Persian).
- Nobakht, M. B. (2015). *Research on Development Patterns (Introduction to the Optimal Model of Iranian-Islamic Development)*. Tehran: Management and Planning Organization (in Persian).
- Ojaghi, S, Firoozabadi, S. (2020). Designing a conceptual model for implementing the Iranian Islamic model of progress with emphasis on the statements of the Supreme Leader of the Islamic Revolution. *journal of Strategy* (in Persian).
- Peters, g., & Pierre, J. (2006). *Handbook of Public Policy*. Sage Publication.
- Piran, P. (1997). Citizen-centered city. *ournal of Political and Economic Information* (in Persian).
- Rutherford, M. (2007). American Institutional Economics in the Interwar Period, in *A Companion to the History of Economic Thought* .
- Sari ol-Qalam, M. (2015). *Rationality and Development of Iran*. Tehran: Farzan Rooz Publisher (in Persian).
- Selznick, P. (1966). *TVA and Grass Roots: A Study in the Sociology of Formal Organization*. New York: Harper Torchbooks.

- Sen, A. (1997). *Development as Freedom*. Tehran: University of Tehran Press (in Persian).
- Soderbaum, P. (1992). Neoclassical and institutional approaches to development and the environment. *Ecological Economics*, 127-144.
- Yazdanbakhsh, N.-H., & Mohammadi, J. (2019). Economic indicators of urban progress and excellence with emphasis on the Iranian Islamic model. *Islamic economy* (in Persian).
- Zahedani Mazandarani. (2019). Critique of the document of the basic Islamic-Iranian model of progress from the perspective of development requirements. *Planning and Spatial planning*(in Persian).
- Zaribaf et al. (2019). Components of economic decision-making system in the framework of the Islamic-Iranian model of progress. *Islamic economics studies* (in Persian).

